

BOOK REVIEW

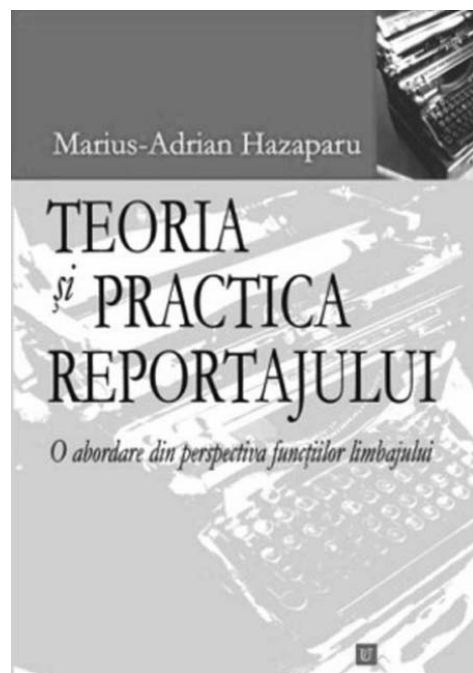
Marius-Adrian Hazaparu, *Teoria și practica reportajului. O abordare din perspectiva funcțiilor limbajului*

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, 310 p.

DANIELA-PAULA EPURIANU
*Colegiul Național „Mihai Eminescu”,
Botoșani*

Lucrarea unui specialist se distinge prin patru calități: consistență și acuratețe/probitate științifică, accesibilitate pentru tipuri de public aflate în diferite stadii de specializare, îndrăzneală în ipotezele de cercetare, susținută prin straturi de argumente lucide și analiză aplicată care să le transforme în evidențe revelatorii chiar și pentru sceptici și, nu în ultimul rând, aplicabilitate. Acestea sunt și caracteristicile pe care le identificăm în lucrarea lui Marius-Adrian Hazaparu, *Teoria și practica reportajului. O abordare din perspectiva funcțiilor limbajului*, apărută în 2013 la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

Structurată în șapte capitole, patru predominant teoretice și trei aplicate, cu elemente supratextuale stimulative (în spirit, pe alocuri jurnalistic în cazul titlurilor și subtitlurilor, cu mottouri de mare impact și reprezentativitate pentru conținuturi) și, mai ales, cu o bibliografie impresionantă în care abundă originalele în limba spaniolă, franceză și engleză ale cercetătorilor de început de secol XXI, lucrarea prilejuiește o lectură atractivă și dinamică, cu perspectivă interculturală matură, recomandabilă atât specialiștilor în pragmatica actului de comunicare, în lingvistică și studii comparatiste, cât și studenților, masteranzilor în jurnalism, științe ale comunicării ori litere sau, de ce nu, profesorilor și elevilor ce se pregătesc pentru olimpiadele școlare naționale sau internaționale, cu atât mai mult cu cât domeniul comunicării pune azi învățăcelul tot mai devreme și tot mai

frecvent în fața textelor funcționale între care cele din publicistic sunt poate mai complexe și mai problematice decât unele din beletristic.

Lipsit de pedanterie și emfaze sterile (dozând rațional interogația retorică, stimulent al captării lectorului pentru participare cognitivă) sau de orice alt ingredient de personalitate care ar altera calitatea demersului său demonstrativ, autorul ni se revelează în fiecare pagină ca un pasionat al reportajului – gen publicistic „versatil”, cum îl definește preluând justificat un termen al autoarei Sonia F. Parratt (în a sa lucrare *Introducción al reportaje: antecedentes, actualidad y perspectivas*, Universidad de Santiago de Compostela, Servicio de Publicacións e Intercambio

Científico, 2003) –, pe care îl cataloghează drept „un hibrid între alte forme de expresie jurnalistică¹, având uneori și «pretenții» de literaritate” (166), o specie căreia „i se acordă atâtea «mofturi» și i se acordă atâtea privilegii” (55-56), după cum notează în cursul capitolului al doilea, dedicat definiții și redefinirii reportajului din prisma celor mai recente perspective și delimitării de tipologii ale acestui tip de text, subordonate celor patru modele culturale pe care le ia în sfera sa de cercetare: francez, spaniol, anglo-american și românesc.

Spunând teoretic pus la dispoziție demonstrează o capacitate de documentare exhaustivă, mergând de la întemeietorii și clasicii disciplinelor lingvistice conexe pe care le integrează (Roman Jakobson, Eugen Coșeriu, Alexandru Graur, Bronislaw Malinowski etc.) până la nume sonore din ultimele decenii sau încă insuficient cunoscute în mediul românesc. Capitolele introductive realizează o sinteză fundamentată proporțional între perspective europene (nu doar engleze, franceze, spaniole, ci și olandeze, ca de pildă Teun A. van Dijk, germane și italiene) și de peste ocean, atât din spațiul nord-american, cât și latino-american. Vastitatea ariei de cuprindere a „doctrinei” disciplinelor, traducerea propriii din lucrări de referință nepublicate în țară la momentul prelucrării lor, ușurința cu care compară aspecte esențiale într-o tradiție culturală cu altele din cealaltă, naturalitatea cu care se trece de la perspectiva diacronică la analiza sincronică în materie de percepție asupra reportajului scris, de definire a specificului său și de prefacere a unei specii mereu deschise absorbțiilor previzibile doar într-o anumită măsură, demersul rațional prin care conectează istoricul și profilul speciei de necesitatea observării și redefinirii rolurilor funcțiilor limbajului în cadrul ei, relevă un specialist abil în munca de laborator științific, acomodată cu toate instrumentele de analiză, moderne, flexibile, stimulative pentru receptori. Fără a fi didactică sau didacticistă, metoda are în ea ceva din principiul revenirii concentrice (sau a împletirii în mai multe fire) pentru a aduce în straturi substanță nouă la demonstrații făcute anterior în pași sintetici. Impresia de

spirală a lui Arhimede e un mare avantaj al lucrării care lansează deschideri în capitolele introductive, finalizând acolo ce e de încheiat, aduce în capitolele următoare umpleri ale spațiilor rămase voit deschise anterior care satisfac un nivel doi de înțelegere în instrumentarea cazului, lansează noi deschideri subtile pe care le va umple mai apoi, conducând la un mai adânc nivel de comprehensiune asupra fenomenului supus cercetării. Astfel, primești mesajul subliminal că specialistul își lasă mereu calea bătătorită până la un punct îndrăzneț pentru descoperiri viitoare. Această calitate de operă deschisă este apanajul cercetătorului care nu are orgoliul obscur de a fi pus el cea din urmă și cea mai de preț piatră a edificului, ci invită bonom, pe sine de mâine sau pe receptorul de aceeași pasiune, la continuă reevaluare și re poziționare din unghiuri pertinente pentru problema în cauză, înțelegând firesc noțiunea de evoluție, impunându-i natural această percepție și receptorului.

Metoda de cercetare e clasică, însă ingenios elasticizată prin tehnici variate de argumentare pentru a evita șablonul, oboseala urmării demersului. Mai vizibilă este tehnica examenului critic ce transformă evaluarea materialului din terenul de cercetare într-o dezbateră continuu productivă: capitolele pornesc de la actualizări (ancore) ale unor demersuri științifice precedente de maximă relevanță pentru temă (uneori venind din spații culturale foarte diferite sau chiar din momente distanțate ale evoluției în cercetarea de specialitate, multe din zona recentă cu un suflu revitalizant de prospețime/noutate), sintetizate ca într-un *raccourci* și sunt conduse cu tact să se potrivească ori să se completeze, fapt ce lansează natural/neforțat noi ipoteze de lucru desprinse deductiv sau analogic. Odată creată osatura unui raționament profund și deschis, cu ramificații vii, el generează parcă fără efort concluzii revelatorii, așa cum amnarul și iasca, doar cu îndemânarea celui ce le manevrează, dau viață unei flăcărări nu firave, timide, ci uneia vii, de frumoasă reamintire a ce are sacru în ea. Mai la îndemână îmi e exemplul modului în care, pe parcursul capitolului al treilea, comparând viziunea studi-

Un hibrid, în sensul că, preluând opinia specialistului mexican Eduardo Ulbarri (1994), ar presupune „câte ceva” din știre, din cronică și din interviu, în funcție de efectul de surpriză produs, al intenției de a relata fenomene și de a face apel la opinii ale surselor intervievate în cursul investigației.

ului empiric din 2004, propus prin lucrarea colectivă de triada Jean Charron, Jean de Bonville și Colette Brin (bazat pe un corpus de publicații predominante din America de Nord), care disociază patru tipuri de jurnalism – de transmisie, de opinie, de informare și de comunicare –, cu viziunea europeană la care ajunsese profesorul spaniol Ángel Benito (prin studii de presă comparată, efectuate în ultimele decenii ale secolului al XX-lea) care distingea trei etape ale jurnalismului: ideologic, informativ și interpretativ, și aducând alături de acestea viziunea malinowskiană „conform căreia un limbaj evoluează ca răspuns la cererile specifice ale societății în care este folosit” (114, notă de subsol), ajunge firească nu doar la o inventariere consistentă a mecanismelor și pârgurilor contextuale care au dus de la un tip la altul de jurnalism, dar și la o tipologie proprie de reportaj. Redau fidel: „Continuând această logică, fiecare paradigmă ar putea fi caracterizată și prin felul în care potențează funcțiile discursului. Astfel, paradigma jurnalismului informativ accentuează funcția referențială, jurnalismul de opinie funcția expresivă și funcția conativă și, firește, accentuarea funcției fatice e cel mai vizibilă în paradigma jurnalismului de comunicare. De aici rezultă și că speciile jurnalistice s-au dezvoltat după scheme discursive propuse de limbaj și de manifestările sale specifice și s-au lăsat influențate de acestea. Și reportajul, ca text jurnalist, ca produs al discursului jurnalist, trebuie judecat după aceleași criterii care să țină cont de funcțiile dominante, interșanjabile de la o paradigmă la alta” (115). Fiecare tipologie propusă – reportajul ideologic, informativ-interpretativ (sau „marele reportaj”, reportajul profund), reportajul poetic și multimodal – urmează a fi definită și exemplificată prin numele celor mai reprezentativi autori de reportaj din spațiul autohton. Aplicațiile din capitolele următoare propun un model complex de analiză, după direcții considerate ca fundamentale pentru studierea adecvată a acestei specii. Ceea ce rezultă este o inițiere completă și de bun-gust în receptarea corectă a unei specii ferite de specialiști pentru a nu cădea în desuetudine.

Nucleul demersului se conturează în capitolele centrale: revendicarea reportajului de la canonul estetic, fapt care a generat confuzii teoretice multiple și recenzarea nefavorabilă a aces-

tui tip de text, situarea sa în zona paraliteraturii, cu etichete precum „cenușăreasa prozei”, „literatură făcută în grabă”, deși reportajul este în spațiul jurnalistice ceea ce este romanul în spațiul artistic. Preluând punctul de vedere teoretic al lui Stelian Dumistrăcel (care propune o regrupare a stilurilor funcționale, între care apare stilul comunicării publice literare), autorul urmărește un nou pas prin reevaluarea criteriilor de apreciere și re poziționarea reportajului scris „dintr-o perspectivă mai echitabilă”, nu a raportului realitate-ficțiune ca adeseori, ci din perspectiva statutului estetic al enunțurilor și a dublei intenții a limbajului (în liniile trasate de Asensio Chillón și de Tudor Vianu), respectiv din perspectiva stilisticii limbii și a pragmaticei, cu accent pe relația emițător-receptor și pe contractul de lectură dintre emițător și receptor (concept explicat și adaptat ulterior la specificul scrisului jurnalistice autohton): „Așadar, vom analiza reportajul nu ca text literar sau non-literar, ci din perspectiva stilisticii funcționale, din nevoia de a înlocui abordarea desuetă și restrictivă a stilisticii literare cu una flexibilă, a unei «stilistici a comunicării», care să instrumenteze acest tip de text din perspectiva raporturilor pe care limbajul publicistic le stabilește cu celelalte limbaie din stilistica funcțională. În același timp, noua abordare va fi una și de tip pragmatic, ce va analiza relațiile dintre emițător, text și receptor, cu accent pe componenta de receptare, crucială în producțiile discursului mediatic” (150).

Ca profesor de liceu, lucrarea mi-a revelat câteva aspecte demne de reflecție (și voi folosi una din metodele de inventariere proprii și lucrării): 1. Cât de important e faptul că multe reportaje românești de succes, din categoria reportajului atemporal și profund, ca să adopt terminologia, sunt opera unor mari scriitori români pentru că, după modelul francez, pe care cultura noastră l-a imitat sau l-a luat ca model din pașoptism în epoca interbelică, elita culturală forma și pătura gazetarilor de succes (sau coincidea fericit și cu elita politică); important spun, pentru că avem astfel ușor la îndemână de recomandat texte pentru educația morală, pentru valori, a generațiilor noi. 2. Care e importanța funcției fatice (sau care ar trebui să fie) în contextul actual pentru a stabili un durabil și eficient contract de lectură cu recep-

torii. Nu doar în reportaj, ci, translând, în tot ce înseamnă azi formă de educație culturală, pentru a putea face față concurenței spațiului virtual. Aspectul, intuit și de mari scriitori ai literaturii pentru copii (scrieri cu culori și caractere diferite, nume de capitole sub formă de cadran temporal marcând trecerea plină de suspans a timpului acțiunii etc.), și de o bună parte a scriitorilor postmoderni, trebuie să devină direcțional în tot ce oferim educabilului pentru a-i stimula interesul, memoria vizuală și a ne asigura de reușita demersurilor noastre.